

Bárdos Réka Tekla

Jelen időnk múltja

„Aki nem ismeri a múltját, annak nincs jelene.

Jelen nélkül pedig nincs jövő.”

Cserna-Szabó András

Nagy szerencsének, sőt ajándéknak tartom, hogy a gimnáziumban és a líceumban is kiváló történelemtanároim voltak. Megismertették velem a történelemnek azt a vetületét is, amely nem szerepelt a tankönyvekben. Ma már a szakirodalom ezt kulturális antropológiának nevezi, külön tudományág. Gondjuk volt rá, hogy ne csak az eseményeket és az évszámokat tanuljuk meg, hanem felismertették velünk az ok-okozati összefüggéseket, folyton a „miértetek” és a következményeket kutattuk, majd ráadásuként meséltek néhány királyi intrikáról, öltözködési szokásokról, báli etiketről, mikor mi illett a tanulmányozott témához. Akkor szerettem meg annyira a történelmet, hogy egyetemi tanulmányaimat ezen a szakon folytattam.

Tanítóként a történelemoktatás legfontosabb céljának a múlt iránti érdeklődés és a kutatókedv felkeltését érzem. A múlt felidézésének igénye és az ehhez szükséges képességek fejlesztése csak akkor lehet eredményes, ha – figyelembe véve a tanulók életkori sajátosságait – élményszerű a tanítás.

Mivel a 9–10 éves gyermekek gondolkodása konkrét, esetükben a múlt képszerű megjelenítése különös jelentőségű. Ennek érdekében a történetek megjelenítésén alapuló és tevékenységközpontú feldolgozás a történelemtanítás alapelve, melynek eszközei között fontos szerepet játszik a jeles történelmi személyiségek bemutatása, valamint az egyes korok embereinek mindennapjait bemutató életmódtörténet.

Harmadik osztályban a mondák olvasása már lehetővé teszi a magyar történelem fontosabb eseményeinek és személyiségeinek a megismerését. A kora középkortól egészen a reneszánszig minden jelentős eseményhez vagy személyiséghez több monda is kapcsolódik. Ezeket, ha időrendi sorrendben olvassuk, a magyarság történetének legfontosabb eseményeit és személyiségeit ismertetjük meg a gyermekekkel, kialakítjuk bennük az időrendiséget, formáljuk identitástudatukat.

Negyedik osztályban találkoznak a gyerekek először a történelemmel mint tudománnyal, tantárggyal. Korábbi történelmi ismereteik a mesék és mondák világából származnak, ez az első alkalom, amikor tudományos és rendszerelméleti megközelítésből ismerkednek a múlttal. Egy 10 éves gyermek számára az idő fogalma nagyon elvont, nehezen tesz különbséget a közelmúlt és a régmúlt fogalma között. Ennek a projektnek a célja a jelenből visszavezetni a gyermekeket a közelmúltba, a családi emlékek, beszámolók, örökségbe hagyott tárgyak és azok történeteinek a segítségével. A játék, munka és tanulás ötvöződik a gyermekek tevékenységében, ugyanakkor lehetőséget teremt a csa-

ládon belüli és a generációk közötti kommunikációra, értékelismerés és értékmegőrzés céljából.

Témaválasztás

Az ötlet egy merész házi feladatból indult. A történelemoktatás bizonyos fogalmak tisztázásával kezdődik, a történelmi idő és a kordokumentumok felismerése, értelmezése, valamint a családfa és a család története fontos szerepet kapnak az első órákon. Ennek kapcsán elég sok XIX. század végén, XX. század elején készült fényképet néztünk meg: előbb városokról, falvakról készült képeket tanulmányoztunk, Kolozsvár régi arculatával ismerkedtünk. A következő lépés a XX. századi családi fényképek vizsgálata volt. Megfigyeltük a környezetet, a ruházatot, illetve a jellegzetes pózokat, és azokból próbáltunk olvasni, következtetéseket levonni. Ekkor született meg a merész házi feladat ötlete: játszani hívtam a gyermekeket és rajtuk keresztül a szülőket is. Azt kértem, hogy minden család készítsen egy olyan családi fotót, amely hangulatában, kompozícióban, ruházatban, színvilágban a XX. század eleji családi fényképészet hagyományait követi. Az eredmények csodálatosak lettek. Következett a családfák elkészítése, a régi családi fotók megkeresése, azok vizsgálata, összehasonlítása a jelenlegi körülményekkel, életmóddal: a lakások berendezése, öltözködés, hajviselet, eszközök, melyek akkor még nem léteztek, vagy nagyon kezdetleges formában, közlekedési eszközök, a katonai szolgálat akkor és napjainkban. Lévén, hogy a legtöbb gyereknek a nagyszülei, sőt néhányuknak a dédszülei is életben voltak a projekt megvalósításakor, úgy éreztem, tudásukat, tapasztalatukat fontos megörökíteni, átadni az utódoknak. A soron következő feladat egy interjú elkészítése volt, szülőket, nagyszülőket vagy dédszülöket kellett kérdezni a gyermekkorukról, akkori életkörülményeiről, az átélt történelmi eseményekről. A kutató munka eredményeit szerettük volna megmutatni másoknak is, ezért családi kiállítást szerveztünk. A gyermekeknek kellett összegyűjteniük a kiállításra érdemes, értékes családi tárgyakat. Fel kellett kutassák ezek eredetét, történetét; ők rendezték meg a kiállítást, felcímkézték a tárgyakat, végül bemutatták egymásnak és a vendégeknek „családi örökségüket”.

A projekt időtartama

5-6 hét alatt változatos tanulási formák keretében valósult meg, tanórai és iskolán kívüli feladatvégzést igényelt, egyéni és csoportos formában egyaránt. Negyedik osztály elején ajánlott lebonyolítani, amikor a történelmi idő, a kordokumentum és családfa fogalmakat alakítjuk ki a gyerekeknél.

A projekt céljai

Elsődleges célnak a történelem iránti érdeklődés felkeltését tűztem ki, a tevékenységeket úgy állítottam össze, hogy személyes élmények által kerüljenek kapcsolatba a történelmi eseményekkel, azok hatásával, következményeivel. A tevékenységek egy másik célja az volt, hogy a tanulók ismerjék meg a történelmi múlt feldolgozásának jellemzőit és formáit. Számos részcélt is megfogalmaztam:

- generációk közötti kommunikáció/kommunikációs készség fejlesztése;

- digitális kompetencia fejlesztése;
- szociális kompetencia, attitűdök kialakítása, fejlesztése;
- hagyományörzés, a családi múlt megismerése, tisztelete;
- közösségfejlesztés, közösségépítés csoportmunkával;
- együttműködési készség fejlesztése;
- kreativitás és önkifejezés fejlesztése;
- esztétikai érzék fejlesztése;
- a történelmi idő fogalmának kialakítása;
- a kordokumentumok felismerése és értelmezése;
- a család szerepének felismerése, elkészítésének megértése;
- történelmi fogalmak megértése (forradalom, háború, kommunizmus stb).

A projektfeladatok leírása

Előkészítő rész

A történelmi korszakok és a történelmi idő fogalmának kialakítását szolgálták a különböző játékos feladatok. Fényképeket vizsgáltunk, melyeket időrendi sorrendbe kellett állítani, illetve következtetni a fényképek alapján a korra vonatkozó jellemzőkre.

Ráhangelődés

A XIX. század végén, illetve a XX. század elején készült családi fényképeket vizsgáltuk: öltözék, frizúra, eszközök, berendezés, környezet szempontjából. Megfigyeltük a képek kompozícióját, próbáltuk megfejteni, mit jelenthet a

testtartás, az ülésrend, hogyan élhettek abban a korban az emberek, milyen viszonyok uralkodtak a családban.

Feladatok

Családi fénykép készítése

Megkértem a gyerekeket, hogy hívják szüleiket egy időutazásra, és készítsenek egy olyan családi fotót, amelyet a XX. század elején készítettek. Figyelni kellett a kiválasztott technikára (egyértelmű volt az előzetes vizsgálódások alapján, hogy nem lehet színes fényképet készíteni), az öltözetre, frizurára, pózra, mimikára, a kompozícióra. Ajánlottam, hogy nézzenek bele a régi családi albumokba, hátha találnak ott hasonló fényképeket elődeikről, kérdezzék meg, melyik családtagjukról készült a kép, milyen rokonsági kapcsolat van köztük. (Ez már a következő feladatot készítette elő, a rokonsági kapcsolatok és a hozzá kapcsolódó fogalmak a családfa szerkesztésében voltak segítségükre.)

Remek fényképek készültek, nemcsak a gyerekek, hanem a szülők kreativitása és játékosága is megmutatkozott bennük.

Családfa

Úgy gondolom, sokkal érdekesebb és vonzóbb a tanulási folyamat, ha élményekhez kapcsoljuk, ha aktívan és alkotó módon veszünk részt benne. A következő feladat a családfa elkészítése volt, legalább a dédszülőkig visszamenőleg. Több családfát megnéztünk, majd mindenki elkészítette a sajátját. Itt is lehetőség adódott több műveltségi terület egyidejű fejlesztésére: történelmi fogalmak megalapozása, szókincsfejlesztés (déd-, ük-, szépszülők, anyai ág, apai ág, felmenők, leszármazott stb.), művészi ízlés alakítása, erköl-

csi attitűdök, értékrend formálása stb.

Természetesen ennél a feladatnál is szükség volt a család segítségére. Szándékosan fogalmaztam úgy a feladatokat, hogy azok megoldásába a szülőket, nagyszülőket is be kelljen vonni, beszélgetni, mesélni kelljen, képeket előkeresni és megmutatni. Nem

minden családban kerül sor erre spontánul, bár általában a nagyszülők féltve őrzik a felmenők képét, iratait, tárgyait, és szívesen mesélnek ezekről.

Interjú a családtagokkal

A családfa elkészítése után arra kértem a gyermekeket, hogy megadott kérdéssor alapján készítsenek interjút a családban. A kérdések visszavezették őket az időben, egész a XX. század első feléig, érintve az említett század fontos eseményeit és azok szerepét, megélését a családokon belül. Az összeállított kérdéssor csak útmutatónak szolgált, szabadon is beszélgethettek az interjúalanyokkal. Mivel a negyedikesek legtöbbször már ügyesen kezeli a audiovizuális eszközöket, lehetőséget kaptak arra, hogy ne csak írásban, hanem bármilyen eszközt felhasználva rögzíthessék a válaszokat. Alig egy-két gyermek választotta az írásbeliség lehetőségét, a legtöbben éltek a kor vívmányaival, és audiovizuális felvételeket készítettek, egyedül vagy szülői segítséggel. Az elkészült interjúkat egymásnak bemutatták az osztályban, megbeszélték, ki mit fedezett fel, amiről eddig még nem tudott/hallott.

Ezek a beszélgetések a mikrotörténelem világába vezették be a gyermekeket, a családi történeteken keresztül pedig a jelenkor fontos történelmi eseményeit is megismerték. Ugyanakkor a családi kötelek erősítésére, az értékek, hagyományok átadására kínáltak lehetőséget, alkalmat.

Kiállításra készülve

Mivel már nagyon sok érdekes információ birtokába jutottunk/jutottak a saját családi történetük által, szerettem volna azt valamilyen formába, keretbe foglalni. Ezért lett ennek a projektnek a „terméke” egy családtörténeti kiállítás. A családon belüli beszélgetésekből kiindulva olyan tárgyakat kellett felkutatni a családban, amelyek legalább 30 év-

nél régebbiek, és valami miatt fontosak a családnak, illetve kultúrtörténeti szempontból értékesek, kiállításra érdemesek lehetnek.

Első lépés tehát a kiállítási tárgyak kiválasztása volt. Dönteni, mérlegelni, értékelni kellett, ki kellett választani a családi „ereklyék” közül azokat, amelyeket érdemesnek tartottak megmutatni másoknak is. A kiválasztott tárgyakat és fényképeket a gyermekek kellett felcímkézzék: megnevezés, tulajdonos, milyen évből származik. Ezzel azt is megtanulták, hogy mit fontos közölni egy dokumentumról, kiállított tárgyról. Amikor összegyűlt a kiállítás anyaga, minden gyermek elkészítette a saját mikro-kiállítását: egy asztal állt rendelkezésére, amire a tárgyakat helyezte el, valamint egy kiállítótábla, amire a családi fényképeket, iratokat tette ki.

A tárlatvezetést is ők kellett megoldják, mindenki pár mondatban be kellett mutassa a saját családi kiállítását.

A kiállítás létrehozása, megnyitása és látogatása nagy élmény volt a gyermekeknek, szülőknek egyaránt. Háttérében viszont nem csak a játék, a szórakozás állt, hanem nagyon alapos munka, kutakodás, mérlegelés, tervezés, tanulás.

Igyekeztem játékos formában megismertetni velük, megfoghatóvá tenni számukra a történelmet, szerettem volna, ha megtapasztalják a kutatás és az alkotás izgalmát és felelősségét, bíztam abban, hogy a család segíteni fog ebben a folyamatban, és remélem sikerült felkelteni a történelem iránti érdeklődést, szeretetet, amit magukkal visznek felsőbb osztályokba is.

Értékelés

A résztvevők mondták:

„Mint kívülről, de szerencsés résztvevője a megnyitónak bizton állítom: *Jelen időnk múltja* című családtörténeti kiállítás messze túlszárnyalta előzetes elképzeléseimet. Valóban közösségi eseménnyé vált, érezhető volt, hogy saját kiállított relikviáik megismerése, kiválogatása, majd mások (idegenek?) előtti bemutatása által maguk a diákok (és miért ne, a szülők) önbecsülése is változott, fejlődött, javult. Az már csak hab a tortán, hogy mai *percvilágunkban* maguk a gyermekek rávezetés útján, de önerőből szembesültek a múltó idő fogalmával.” (B. S., szerkesztő, Kolozsvári Televízió)

„A családtörténeti kiállítás a negyedik osztályos gyermekek számára számos hozadékkal járt. Egy olyan feladatot jelentett, mely nem nélkülözhetette a család többi tagjával való együttműködést. Segítette felfedezni a gyerek számára a korábbi nemzedékek esetenként már nem élő tagjainak családi ereklyéit, megismerhették a családban betöltött szerepüket, ezzel a szülőket is készítette a családi emlékezettel kapcsolatos információk rendszerezésére. A feladat próbálta rávezetni a gyerekeket a „történelmi idő” múlásának nagyon nehezen érzékelhető dimenziójára, tegyük hozzá, hogy ez összességében az elvárásokat meghaladó módon sikerült. A gyerek megsejthette, hogy kulturálisan milyen családi alapokra, hagyományra támaszkodhat, ugyanakkor összehasonlításra és az ebből fakadó különbségek értelmezésére is lehetőség nyílt. Nem utolsó sorban a gyerekek végig lettek vezetve egy kutatási és egy interpretációs folyamat módszertanán, megtanultak tárgyakat keresni, családfát szerkeszteni, interjút készíteni, tárgyakat kiállításba szervezni, majd részt vettek egy kiállítás megnyitón, ahol beszédek hangzottak el, sajtó „figyelt”, közönség és taps volt.” (F. Á., építőmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök, néprajzkutató, szülő)

Mellékletek

Képek megfigyelésre:

<http://rakoscsaba.hu/cikkek/csabaialbum/> évtizedenként a családi- és portréfotózás
http://galeria.nlcafe.hu/1/65575/Londoni_eletkepek_a_19_szazad_vegerol#kep-524588

<http://www.zoldert.hu/eletkepek2.htm>

<http://mek.oszk.hu/02100/02109/html/552.html>

A hajdani Kolozsvár képekben:

<https://www.youtube.com/watch?v=xsyBEWvBPJg>

<https://www.youtube.com/watch?v=TFRz0gg7EgU>

Kérdzősködj a családban!

Kérdésjavaslatok interjú készítéséhez

- Honnan származik a családodok?

Apai ágon / Anyai ágon

- Meddig tudjátok visszavezetni a családfát?

Apai ágon / Anyai ágon

- Nagyszüleid hányan voltak testvérek?

Apai ágon / Anyai ágon

- Részt vett-e valaki a családból az 1989-es eseményekben? Ki? Mit tett?

- Volt-e valaki politikai nézetei miatt kommunista fogságban?

- Volt-e valaki a családból orosz fogságban?

- Volt-e valaki a családból katona a második világháború idejében?

- Mi volt édesanyád legkedvesebb játéka gyermekkorában?

- Mi volt édesapád legkedvesebb játéka gyermekkorában?

- Mi volt nagyszüleid legkedvesebb játéka gyermekkorukban?

- Kinek és mikor lett leghamarabb fekete-fehér televíziója a családban? Hát színes?

- Kinek lett legelőször autója a családban? Mikor?

- Mesélj el egy családi anekdotát (vicces történet a családból, amit sokszor mesélnek, mindenki ismeri)!

A kiállításról készült riport, benne két diáknak is az interjújával az alábbi linken tekinthető meg:

https://www.youtube.com/watch?v=gatDB1FUJbw&list=UUeorSFMUo2YTe5-0WgvGc_w